

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті розглядаються шляхи формування загальнокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови, зокрема розкриваються ресурси іноземної мови щодо реалізації зазначеного завдання, педагогічні умови формування загальнокультурної компетентності, її структурні компоненти та їх розвивально-педагогічний зміст, що реалізується через відповідні наукові підходи.

У "Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті" підкреслено, що "держава повинна забезпечувати виховання особистості, яка усвідомлює свою належність до українського народу, сучасної європейської цивілізації, орієнтується в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, підготовлена до життя і праці у світі, що змінюється; ... виховання людини демократичного світогляду, яка дотримується громадянських прав і свобод, з повагою ставиться до традицій, культури, віросповідання та мови спілкування народів світу" [1: 2].

Зазначене актуалізує культурологічну (загальнокультурну) підготовку майбутнього вчителя, що зумовлено процесами гуманізації і гуманітаризації, які відбуваються в сучасному світі і освіті. Особистість вперше усвідомила себе як мікрокосм, як частину світової культури, де на основі діалогу культур вона пізнає себе в своїй культурі, примножуючи культуротворчий досвід людства. Саме в процесі культурологічної підготовки можливий діалог осіб, націй, народів, особистості і суспільства, людини і природи, людини і людини [2: 3-5].

Про актуальність такого підходу говорить В. Г. Кремінь, коли пише, що "Суспільство стає все більш людиноцентристським. Індивідуальний розвиток особистості за таких умов стає, з одного боку, основним показником прогресу, а з другого – головною передумовою подальшого розвитку суспільства. Ось чому найпріоритетнішими сферами в XXI ст. стають наука як сфера, що продукує нові знання, та освіта як сфера, що олюднює знання і, насамперед, забезпечує індивідуальний розвиток людини" [3: 6].

Таким чином, йдеться про зміну раціонального знання на парадигму культуровідповідності і культуротворчості освіти, про зміну основного смислового знаку освіти "раціоналізм" на знак "культура". При цьому поступово відбувається поворот від абсолютизації цінності раціональних наукових знань ("знанієцентризм") до усвідомлення, освоєння і реалізації в освітній практиці гуманітарних і культурних цінностей ("культуроцентризм") [2: 3-5].

Зазначені проблеми знаходять висвітлення у наукових працях А. М. Алексюка, Г. О. Балла, Б. С. Гершунського, О. В. Глузмана, І. А. Зязюна, Р. О. Позінкевича, О. Л. Шевнюк та ін., де переосмислюються теоретико-методологічні засади освіти як культурного процесу. Глибокого вивчення набувають проблеми полікультурної й культурологічної освіти (Я. Г. Гулецька, О. В. Гукаленко, О. В. Давидов, Г. Д. Дмитрієв, М. М. Князева, В. В. Кузьменко, О. В. Латишева, В. В. Макаєва, Г. В. Міронова, Л. Р. Садикова, А. В. Сущенко та ін.). Науковцями також досліджуються різні аспекти полікультурного виховання (В. В. Бойченко, Л. В. Волік, О. Н. Джурінський, В. О. Єршов, В. О. Компанієць, Т. І. Левченко, І. Ф. Лощенко, Г. М. Розлуцька, Л. В. Узунова, О. Л. Шевнюк та ін.), процеси діалогу культур у освітній галузі (В. Л. Аношкіна, В. О. Калінін, Л. В. Бурман, Л. А. Гончаренко, К. С. Лях, В. В. Морозов, В. В. Присакар, С. О. Черепанова та ін.).

Відтак, надзвичайно важливою є проблема формування в учителів загальнокультурної компетентності (ЗКК), яку можна вважати одним із найважливіших аспектів професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів іноземної мови (ІМ). **Метою статті** є аналіз деяких шляхів реалізації зазначеного завдання.

Як засвідчує аналіз наукових джерел, формування у майбутніх учителів загальнокультурної компетентності в процесі їх професійної підготовки буде ефективним, якщо виконуватимуться певні педагогічні умови, специфічні для даного виду компетентності. Вона формується у процесі професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов та знаходить значну актуалізацію у контексті викладання іноземних мов, що виявляють потужні ресурси для розвитку професійної компетентності фахівців, оскільки ця компетентність є невід'ємним компонентом життєвої компетентності особистості, у склад якої, як засвідчує аналіз наукових джерел, входить загальнокультурна компетентність. Тут особливо важливим є розвиток у студентів здатності до культурного освоєння світу через культурологічну спрямованість предмету іноземної мови, що сприяє формуванню в них загальнокультурної компетентності. Загалом, розвивальні можливості іноземної мови пов'язані з використанням певних

навчально-методичних ресурсів загальнокультурної компетентності, які пов'язані з такими компетентностями, як:

Соціокультурна компетентність, яка реалізується через розширення шляхів взаємодії людини зі світом завдяки освоєнню додаткового мовного коду спілкування та освоєння дійсності через реалізацію інформації соціокультурного спрямування, на основі якої будується викладання іноземної мови.

Загальнонаукова компетентність, формування якої реалізується у процесі освоєння студентами науково-технічної термінології, яка входить у склад так званої міжнародної лексики, засвоєння якої сприяє розширенню об'єру загальнонаукової компетентності.

Формування у студентів *комунікативної компетентності*, яка входить до складу життєвої компетентності, що реалізується на основі комунікативно спрямованої стратегії викладання іноземних мов.

Абстрактно-логічний аспект *предметно-практичної компетентності*, який формується завдяки вивченню іноземної мови, синтаксична будова якої потребує відповідних механізмів розвитку у студентів абстрактно-логічного мислення.

Розвиток у майбутніх вчителів інтерактивних стратегій взаємодії зі світом завдяки розвитку їх соціально-рольових можливостей студентів, що реалізується на основі комунікативно-рольової спрямованості процесу викладання іноземних мов, що сприяє формування у студентів *професійної компетентності*.

Формування у студентів *позитивної мотивації до майбутньої професійної діяльності*, що здійснюється завдяки відповідній навчальній діяльності на заняттях іноземної мови, особливо якщо цей процес спрямований на досягнення успіху через реалізацію суб'єктно-діяльнісного (контекстного) принципу навчання на заняттях з іноземної мови, предмет якої збігається з предметом професійної діяльності вчителя іноземної мови.

Розвиток у студентів сфери *асоціативних зв'язків та механізмів асоціативності*, що є підґрунтям творчого опанування дійсністю, що реалізується завдяки методикам розвитку у майбутніх учителів асоціативного мислення, що активно використовуються на заняттях з іноземної мови.

Важливим є також і поєднання абстрактно-логічної та емоційно-образної стратегій пізнання світу, *технічного та гуманітарного аспектів підготовки майбутніх учителів іноземної мови* як психолого-педагогічної передумови для інтенсивного розвитку особистості, що відбувається завдяки використанню наочності на заняттях з іноземної мови та спрямованості на поєднання образного та вербального компонентів мовленнєвого акту [4].

Проведений теоретичний аналіз актуальної педагогічної проблеми [2, 3, 5, 6] дозволив обґрунтувати компонентну структуру загальнокультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови. При цьому мотиваційний компонент загальнокультурної компетентності відображає Мотиваційні основи професійної діяльності: потреби, інтереси, переконання, соціальні установки, професійні цінності, ідеали, які передбачають формування у студентів позитивних стійких мотивів навчальної діяльності, що нерозривно пов'язані з професійними мотивами. Цей компонент відображає ступінь усвідомлення студентами як значущості обраної професії, так і міжкультурної комунікації, педагогічної та загальної культури в межах цієї професії.

Інформаційно-контекстуальний компонент реалізується у сфері знань фахового і загальнокультурного характеру (історико-культурні, лінгвокраїнознавчі, загальнокультурні, психолого-педагогічні) та розвинені міжпредметні зв'язки між окремими галузями знань.

Розвивально-педагогічний зміст діялісно-процесуального компоненту знаходить реалізацію у сформованих навичках і вміннях практичного застосування набутих знань. Важливою складовою цього компоненту є міжкультурна комунікативна складова, яка виявляється в здатності успішно спілкуватися в різних міжкультурних ситуаціях, застосовуючи загальнокультурні знання.

Рефлексивно-аналітичний компонент реалізується через аналітико-оціночну, пошуково-практичну діяльність, що сприяє формуванню у студентів стійких уявлень про себе, людей та навколишнє середовище та актуалізує процеси самовдосконалення, самоосвіти, саморозвитку майбутніх вчителів.

Формування ЗКК майбутнього вчителя іноземної мови в процесі професійної підготовки залежить також від низки педагогічних умов. Проаналізувавши описані в науково-педагогічній літературі умови формування професійної компетентності, ми, в свою чергу, виділили *педагогічні умови формування ЗКК майбутніх учителів іноземної мови*:

- спрямованість професійної підготовки на формування ЗКК майбутнього учителя ІМ;
- організація цілісності процесу формування ЗКК майбутнього учителя ІМ як невід'ємного компоненту професійної компетентності вчителя;
- використання оптимального поєднання форм, методів і засобів у навчальній та навчально-професійній діяльності;
- забезпечення єдності основних складових ЗКК майбутніх учителів іноземної мови;

– максимальне використання потенційних можливостей навчальних предметів для формування ЗКК майбутніх учителів іноземної мови.

Впровадження моделі формування ЗКК майбутніх учителів іноземної мови відбувається через системний підхід до навчального процесу. Тому реалізацію моделі ми пропонуємо здійснювати через введення в навчальний процес професійної підготовки розробленого нами спецкурсу "*Формування ЗКК через навчання мови і культури*". Мета даного спецкурсу полягає у формуванні готовності майбутніх учителів іноземної мови до ЗКК в процесі їх професійної підготовки. Основними завданнями спецкурсу є:

- забезпечення позитивної мотивації студентів до педагогічної діяльності як до високоінтелектуальної праці;
- систематизація наявних та набуття студентами нових знань про культуру, діяльність, загальнокультурну компетентність;
- формування навичок інтелектуального, морального розвитку студента на основі визнання його рівноправним суб'єктом освітнього процесу;
- навчання студентів найбільш продуктивним способом формування та самовиховання загальнокультурної компетентності.

Крім того, спецкурс базується на потужних ресурсах предмету "Іноземна мова". Відтак, спецкурс має на меті інтеграцію цих ресурсів, що передбачає розширення шляхів взаємодії людини зі світом завдяки освоєнню додаткового мовного коду спілкування; освоєння фонових знань загальнонаукового та загальнокультурного характеру; поглиблення комунікативно спрямованої стратегії викладання ІМ та розвиток у студентів відповідних механізмів абстрактно-логічного мислення, *асоціативних зв'язків та механізмів асоціативності*, що є підґрунтям творчого опанування дійсністю інтерактивних стратегій взаємодії зі світом на основі комунікативно-рольової спрямованості процесу викладання іноземних мов; формування у студентів *позитивної мотивації до майбутньої професійної діяльності через використання суб'єктно-діяльнісного (контекстного) принципу навчання*; поєднання абстрактно-логічної та емоційно-образної стратегій пізнання світу, *технічного та гуманітарного аспектів підготовки майбутніх учителів іноземної мови*, що відбувається завдяки використанню наочності на заняттях з іноземної мови та спрямованості на поєднання образного та вербального компонентів мовленнєвого акту [4].

Освоєння спецкурсу є успішним за умови використання різних форм навчальної роботи: ігрової (рольові, ділові ігри, участь у спонтанних комунікативних ситуаціях, тощо), участі у конференціях, проектних роботах, тощо.

Відповідно ефективність впровадження педагогічних умов та моделі формування ЗКК повністю залежить від функціонування кожного її окремого компонента, її успішної реалізації на кожному етапі та впровадження в навчальний процес розробленого спецкурсу.

Зазначені шляхи формування у студентів ЗКК реалізуються у контексті сучасних наукових підходів. Для вирішення завдань нашого дослідження *інтегративний* підхід вимагає інтегрального використання ресурсів усіх навчальних дисциплін; *інтегративно-культурологічний* передбачає культурологічну спрямованість зазначеного процесу; *компетентнісний* – націлює на мету професійної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови; а *професіографічний* – орієнтує учасників педагогічного процесу на результат реалізації певного комплексу вимог до їх майбутньої професійної діяльності, які, зокрема, орієнтуються на ОКХ спеціаліста, на інші нормативні акти, які відображають конкретні умови професійної діяльності людини; *системний* – орієнтує на використання системної єдності всіх педагогічних засобів; *аксіологічний* реалізує ціннісно-світоглядний ресурс професійної підготовки; *особистісно-орієнтований* підхід передбачає залучення особистісно-орієнтованої суб'єкт-суб'єктної навчально-виховної парадигми, яка націлена на формування гармонійної особистості вчителя-професіонала; *суб'єктно-діяльнісний (контекстний)* підхід реалізує поєднання у процесі професійної підготовки теорії і практики, наближення цього процесу до реальної педагогічної діяльності; *особистісно-діяльнісний* підхід сповнює процес професійної підготовки особистісним сенсом; *плюрилінгвальний* – націлює на використання ресурсів іноземної мови та, взагалі, культурно-мовного розмаїття сучасного світу; *соціокультурний* та *культурологічний* підходи – передбачають якомога більшого залучення до процесу професійної підготовки педагога національної та світової культурної скарбниці; *діалоговий* – сповнює інтеграцію студентів у соціокультурний ландшафт сучасного світу на основі інтерактивних засобів діалогової стратегії пізнання та освоєння світу; *акме-цільовий, стратегічно-орієнтований* – орієнтує студентів, майбутніх педагогів на досягнення вершин у професійно-особистісному становленні.

Таким чином, можна зробити висновок, що формування ЗКК майбутніх учителів іноземної мови – це свідомо організований та керований процес. Модель даного процесу реалізує ідею виховання "людини культури" в системі взаємопов'язаних блоків (принципи, умови, етапи, механізм реалізації, результат) та є основою для цілеспрямованого формування досліджуваного феномену.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Національна доктрина розвитку освіти. Затверджена Указом Президента України від 17 квітня 2002 р., № 347/2002 // Професійно-технічна освіта. – 2002. – № 3. – С. 2–8.
2. Иванова Т. В. Культурологическая подготовка будущего учителя : [монография] / Т. В. Иванова. – К. : ЦВП, 2005. – 282 с.
3. Кремень В. Г. Філософія освіти XXI століття / В. Г. Кремень // Педагогіка і психологія. – № 1 (XXXVIII). – 2003. – С. 3–12.
4. Цимбал С. В. Психологічні особливості формування професійної компетентності майбутніх спеціалістів засобами іноземної мови : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 "Вікова та педагогічна психологія" / Світлана Володимирівна Цимбал. – Київ, 2006. – 173 с.
5. Бойко А. М. Культуротворча функція освіти і реалізація у навчально-виховних закладах нового типу / А. М. Бойко, В. М. Дем'яненко // Організація навчально-виховного процесу в середніх загальноосвітніх закладах нового типу : досягнення, проблеми, перспективи. – Полтава : ПОПЮПП, 1996. – С. 44–48.
6. Калінін В. О. Педагогічна технологія "діалог культур" як засіб формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови : [монографія] / В. О. Калінін ; [за заг. ред. проф. О. А. Дубасенюк]. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – 276 с.

Матеріал надійшов до редакції 24.01. 2011 р.

Несвирская Т. В. Пути формирования общекультурной компетентности будущих учителей иностранного языка.

В статье рассматриваются пути формирования общекультурной компетентности будущих учителей иностранного языка, в частности раскрываются ресурсы иностранного языка касательно реализации отмеченного задания, педагогические условия формирования общекультурной компетентности, ее структурные компоненты и их развивающе-педагогическое содержание, которое реализуется через соответствующие научные подходы.

Nesvirska T. V. The Ways of Forming All-Cultural Competence in the Prospective Teachers of a Foreign Language.

The article considers the ways of forming all-cultural competence in the prospective teachers of a foreign language; specifically the resources of a foreign language concerning the realization of the mentioned task, the pedagogical conditions of forming the all-cultural competence, its structural components and their developmental pedagogical maintenance are revealed, being realized through the certain scientific approaches.